

Procediments de neteja i desinfecció sobre el patrimoni cultural moble i immoble

Recomanacions de la Direcció General del Patrimoni Cultural

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

La pandèmia del SARS-CoV-2 (CoViD19) està afectant tots els sectors culturals. El tancament de les instal·lacions, jaciments i monuments, i l'absència de la seva plantilla, pot tenir un impacte sobre la conservació i la seguretat de les col·leccions.

Des del Departament de Cultura us volem anar facilitant tota aquella informació que pugui ser d'interès pels equipaments patrimonials i els museus i equipaments patrimonials, per afrontar aquesta situació excepcional que ha generat la pandèmia de la COVID-19. Ens agradaria que la informació fos d'utilitat per als responsables i gestors del patrimoni cultural del nostre país, en aquestes circumstàncies.

S'ha de fomentar la comunicació i la informació transversal entre els diferents agents que gestionen aquesta situació de crisi sanitària i els responsables i els tècnics encarregats de la tutela del patrimoni cultural. Les accions de desinfecció utilitzades de forma general per actuar en aquesta pandèmia no sempre són compatibles amb la conservació dels béns patrimonials.

La major part d'aquestes pràctiques de desinfecció utilitzen composts com l'etanol o el peròxid d'hidrogen, però sobretot productes que alliberen clor. Aquests productes poden ocasionar greus efectes nocius en el patrimoni cultural, ja que molts dels materials constitutius dels béns patrimonials, tant orgànics com inorgànics, són sensibles a aquests agents clorats, fortament oxidants i amb gran capacitat per alterar els colors i destruir pigments, pàtines o capes de protecció de tota mena. A banda dels efectes nocius també sobre les persones i el medi ambient.

Volem insistir en la necessitat de consultar, abans d'actuar sobre els béns patrimonials. Consultar amb els responsables de la cura i tutela dels béns integrants del patrimoni cultural, sobre la vulnerabilitat de cada element, sobre els riscos que suposen aquest tipus d'accions, i sobre les possibles alternatives a aquestes.

El patrimoni cultural és una riquesa fràgil, i consegüentment requereix polítiques i models de desenvolupament que preservin i respectin la seva diversitat i la seva singularitat, ja que una vegada perdut no és recuperable.

Recomanacions sobre actuacions per a la conservació de béns culturals amb motiu de la crisi per la COVID-19

El patrimoni cultural és un bé únic. La millor arma per a la seva conservació és la prevenció.

En aquest sentit, és important tenir present que les instal·lacions estan tancades al públic des del dia 13 de març, i que no es produeixen activitats presencials. El virus no suposa un risc per a les col·leccions i els edificis en si mateix, només per a les persones. Per tant, els riscos de contagi es redueixen considerablement.

Recomanacions generals per a béns mobles i immobles

L'aïllament és la millor acció. Es desaconsella l'aplicació directa de qualsevol desinfectant o biocida sense la direcció tècnica i supervisió d'un tècnic especialitzat en conservació-restauració de béns patrimonials.

Tot i que encara no es disposa d'una evidència científica, segons les informacions i els coneixements de què es disposa a dia d'avui, el coronavirus SARS-CoV-2 es pot mantenir actiu al voltant de 3-10 dies, al damunt de les superfícies de diversos materials. Per tant, sembla que passat aquest període, no suposaria un risc per a les persones. **En cap cas suposa cap risc en si mateix per a les col·leccions i els béns patrimonials.**

Tanmateix, el personal designat per fer les tasques essencials que s'han de portar a terme de manera presencial (seguretat, manteniment, jardineria i neteja) als equipaments patrimonials està sotmès a risc d'infecció, i **la seguretat de les persones ha de ser el primer.** En conseqüència, aquests treballadors han de seguir les mesures de seguretat i higiene decretades per la Generalitat de Catalunya i les autoritats sanitàries, i disposar dels EPI necessaris per desenvolupar les seves tasques.

Les tasques essencials de seguretat, manteniment i neteja regular de l'edifici han de seguir els protocols establerts i les ha de dur a terme qui habitualment les fa, d'acord amb el pla de contingència de cada institució. Aquestes persones ja coneixen els espais, els recursos disponibles i les limitacions. Algunes d'aquestes tasques s'hauran d'adaptar als temps i a les possibilitats derivades del confinament.

Recomanacions sobre les actuacions per a la conservació de béns mobles

La **seguretat tant de l'edifici com de les col·leccions** ha de ser una prioritat.

Cal:

- Comprovar i reforçar les mesures de seguretat dels edificis per evitar actes de vandalisme o robatoris.
- Revisar els tancaments (portes i finestres) així com el perímetre exterior i les vies d'accés.
- Verificar el bon funcionament dels detectors i sensors d'alarma.
- Detectar i identificar les zones potencials de risc de l'edifici (interiors i exteriors).
- Revisar regularment el bon funcionament de les cobertes i altres instal·lacions, així com els punts de risc identificats, per evitar un incident o mal funcionament d'aquestes.
- Mantenir les tasques de manteniment i neteja generals.
- Fer inspeccions generals dels espais interiors i exteriors.
- Controlar i documentar els accessos a l'edifici.

Pel que fa al **control de les col·leccions**:

Davant la impossibilitat de dur a terme un seguiment presencial, aquesta tasca s'haurà de desenvolupar parcialment a través dels serveis essencials que estableix el decret del Govern Central i, en cas que es detecti alguna incidència, haurà de ser comunicada al responsable que estableixi el pla de contingència de cada institució, perquè prengui les mesures oportunes.

Es recomana no emprendre tractaments o accions diferents a les habituals als espais amb col·leccions, atès el risc potencial que poden suposar per a aquestes.

Cal fer un **seguiment de les condicions ambientals** dels espais amb col·leccions sempre que sigui possible (control remot).

S'ha de mantenir el **control de plagues**, tenint present que la primavera és el període de major activitat. Degut a l'estació de l'any en la que ens trobem, es probable que es detecti activitat biològica. En aquests casos cal avisar a l'empresa encarregada.

S'ha de retirar la brossa i les restes de menjar de les instal·lacions (cafeteria, oficines...) ja que poden convertir-se en un focus d'infecció.

Respecte a les tasques de conservació/neteja dels béns mobles recomanem:

- **No eliminar la pols superficial dels objectes** fins que no s'acabi el període de confinament.
- **Evitar** qualsevol **moviment i manipulació** dels béns culturals que no sigui estrictament imprescindible. En cas d'haver-se de fer, cal prendre totes les mesures de protecció necessàries. Mai és recomanable tocar de manera directa els béns patrimonials, però aquesta premissa, en una situació com la d'ara, és encara més necessària.
- Mantenir unes mínimes revisions tècniques que, garantint totes les mesures de seguretat per al personal involucrat (conservador–restaurador), permetin detectar possibles incidents o riscos per als béns en aquests períodes en els quals el personal dels centres no fa una activitat presencial.

En referència a les tasques de **neteja i/o desinfecció extraordinàries**, davant de possibles necessitats derivades de la pandèmia vinculades amb béns mobles:

- **L'aïllament és la millor mesura.** Les mesures de confinament ja han propiciat que la contaminació desaparegui en uns dies. Si se sospita que un bé moble pot estar infectat, s'ha d'habilitar un espai de quarantena. Si no és possible, col·locar-lo en una bossa, i sinó, aïllar l'espai.
- **Mai aplicar cap producte directament sobre els béns mobles.**
- **Qualsevol actuació de neteja sobre béns mobles ha de fer-la un conservador-restaurador.**
- En el cas de béns mobles en espais públics, el tancament perimètric, per a evitar l'aproximació i contacte directe de les persones, és una possible solució.

Tot i això, quant als espais que contenen béns mobles, s'hauran de tenir en compte les mesures següents:

- **No cal** efectuar cap acció de desinfecció general a l'edifici si aquest ha estat tancat més de 10 dies.
- **Només netejar superfícies o espais no patrimonials.** Abans de fer-ho és fonamental conèixer la naturalesa i la composició dels productes a utilitzar i la

de les superfícies sobre les quals es vol actuar.

- Per a la neteja de les superfícies, com ara sòls, passadissos, portes o manetes (sempre que manquin de valor històric o artístic) es poden netejar de manera habitual, seguint els protocols de neteja de cada centre.
- No serà necessari prendre **cap mena de mesura en l'espai interior de vitrines, ja que el seu accés és puntual i només hi accedeix personal especialitzat de la institució.**

Recomanacions sobre actuacions per a la conservació de béns immobles

En referència a les tasques de **neteja i/o desinfecció extraordinàries** davant de possibles necessitats:

- **L'aïllament és la millor mesura.** Les mesures de confinament ja han propiciat que la contaminació desaparegui en uns dies dels espais interiors. Per tant, no cal fer cap acció de desinfecció a l'edifici, si aquest ha estat tancat més de **10 dies**.
- En el cas dels edificis o monuments, el **tancament perimètric** dels espais exteriors, per evitar l'aproximació i contacte directe de les persones, és una possible solució.
- **Mai s'ha d'aplicar cap producte directament sobre els béns patrimonials.**
- **Qualsevol actuació de neteja l'ha de supervisar un tècnic especialitzat. En el cas d'elements històric artístic integrat en un bé immoble com ara pintures murals, elements escultòrics en paraments, etc..., la neteja l'ha de fer un conservador restaurador.**
- **Només s'han de netejar superfícies o espais no patrimonials.** Abans de fer-ho és fonamental conèixer la naturalesa i la composició dels productes a utilitzar i la de les superfícies sobre les quals es vol actuar.
- **No dur a terme fumigacions o polvoritzacions generalitzades a l'exterior.** Mantenir una distància de seguretat mínima d'un metre i mig respecte al bé immoble, i procurar evitar el contacte i les esquitxades.

-
- No polvoritzar espais interiors. Es recomanen mètodes de neteja que permetin una **aplicació controlada** sempre sota l'assessorament de tècnics especialitzats.
 - Pel que fa a la neteja de les superfícies com ara sòls, passadissos, portes o manetes (sempre que manquin de valor històric o artístic), aquests es poden netejar de manera habitual, seguint els protocols de neteja de cada centre.
 - **Productes a utilitzar:** sabó neutre diluït amb aigua o l'etanol diluït al 70% en aigua. **Mai s'aplicaran aquests productes directament sobre els béns patrimonials.**
 - **No utilitzar productes que alliberen clor.** Aquests productes poden ocasionar greus efectes nocius en el patrimoni cultural, ja que molts dels materials constitutius dels béns patrimonials, tant orgànics com inorgànics, són sensibles a aquests agents clorats, fortament oxidants i amb gran capacitat per a alterar els colors i destruir pigments, aglutinants, pàtines o capes de protecció de tota mena.
 - Es desaconsella també l'ús d'ozó. L'ozó és un oxidant poc selectiu, que tant pot afectar metalls com matèria orgànica, a partir de certs valors de concentració. En elevades concentracions és també perjudicial per a les persones.
 - En cas d'haver de fer servir lleixiu, recordem que per a la neteja d'**elements no patrimonials** la concentració recomanada és de 0,1% d'hipoclorit sòdic en aigua. (20ml de lleixiu comercial per cada litre d'aigua, equivalent a una proporció 1:50).
 - Afavorir la ventilació dels espais netejats per evitar l'acumulació de compostos orgànics volàtils (COVs) sorgits de l'evaporació de les dissolucions desinfectants. Aquesta operació es farà principalment per a la seguretat i la salut de les persones treballadores, però també per a la correcta conservació del patrimoni cultural, ja que l'acumulació de COVs en espais tancats pot resultar nociva.

En tot cas, cal recordar que la prioritat és la seguretat de les persones. Davant de qualsevol dubte, cal seguir les indicacions de les autoritats sanitàries.

En aquests moments excepcionals, es pot aprofitar aquest període de tancament per revisar protocols i plans d'actuació, i anticipar-se a les necessitats que sorgiran en el moment de la reobertura.

Quadre resum de recomanacions de neteja

	Procediment	Producte	Recomanacions
Persones	Seguir les recomanacions de les autoritats sanitàries	EPI: Mascareta, guants d'un sol ús. Ulleres de protecció Roba protecció	Un cop retirades les proteccions rentar-se les mans segons les recomanacions de sanitat. Col·locar els EPI retirats en una bossa d'escombraries, a poder ser bosses específiques amb reserva antimicrobiana. Tancar-la i col·locar-la en un altra bossa. No sacsejar la roba bruta i monos de protecció en treure'ls. D'aquesta manera, es minimitza la dispersió del virus a través de l'aire.

Béns patrimonials: patrimoni moble i immoble		<p>Aïllament. Entre 2-10 dies el virus ha desaparegut de les superfícies (en funció del tipus de material)</p> <p>Si hi ha sospita que algun element pot estar contaminat, retirar-lo i aïllar-lo en un lloc no accessible (si es tracta d'objectes de dimensions reduïdes).</p> <p>Pel que fa als objectes de gran format, aïllar-los mitjançant barreres físiques.</p>	<p>Cap</p> <p>Bosses plàstic o catenàries o altres barreres físiques</p>	<p>Habilitar espais de quarantena si hi ha la possibilitat</p>
		<p>Si es tracta de béns mobles, cal posar-se en contacte amb un conservador-restaurador.</p> <p>En cap cas intentar desinfectar una obra d'art, un element patrimonial o un document .</p>	<p>Qualsevol actuació sobre béns patrimonials mobles ha de ser feta per un conservador-restaurador</p> <p>En el cas dels immobles haurà de comptar amb la supervisió d'un tècnic especialitzat</p>	<p>Les solucions desinfectants que es fan servir al carrer no han de polvoritzar-se directament sobre els objectes o edificis historicoartístics</p>
Espais no patrimonials	Espais i superfícies properes als béns patrimonials	<p>Mai s'han de tocar de manera directa els béns patrimonials. Evitar ruixar o esquitxar el bé.</p>	<p>Sabó neutre diluït</p> <p>Etanol al 70% en aigua</p>	<p>No fer servir solucions clorades. El lleixiu, amoníac i similars són altament corrosius i poden</p>

		Sempre cal procedir amb cautela i davant de qualsevol dubte consultar a un tècnic especialista.		generar danys irreversibles. No vaporitzar o nebulitzar l'interior dels edificis
	Paviments	Neteja humida. Deixar actuar el sabó durant un minut i retirar-lo amb aigua	Aigua i sabó neutre	
	Material i equipament no patrimonial (manetes de porta, baranes, bancs església, vitrines, portes i mobiliari modern)	Seguir els procediments habituals de neteja. Procurar no humitejar gaire la superfície.	Aigua i sabó neutre. Draps d'un sol ús o paper de cuina, sabó neutre.	no reutilitzar el drap. Un cop fet servir llençar-lo en una bossa.
	Lavabos o ascensors	Actuar tal i com recomanen les autoritats sanitàries		no reutilitzar el drap. Un cop fet servir llençar-lo en una bossa.
Tractament residus generats		Col·locar en una bossa. Si pot ser, fer-ho amb bosses específiques amb reserva antimicrobiana. Tancar-la i col·locar-la dins d'una altra bossa.		

		Si hi ha sospita de contagi, la retirada l'ha de fer un gestor de residus autoritzat.		
Entrada de material	Béns mobles o material Vehicles i petit equipament	Si durant aquest període de confinament els centres han de rebre algun tipus de material és convenient habilitar un espai de quarantena. Desinfectar els interiors dels vehicles i netejar els carros, caixes i altre petit equipament que s'ha fet servir.	Bosses plàstic, catenàries o altres barreres físiques Sabó neutre diluït Etanol al 70% en aigua	

Fonts d'informació

Generalitat de Catalunya

- Departament de Cultura
<https://cultura.gencat.cat/ca/departament/contingencia/>
- Canal Salut
<https://canalsalut.gencat.cat/ca/salut-a-z/c/coronavirus-2019-ncov/>
- Consell Internacional de Museus (ICOM)
<https://icom.museum/es/covid-19/>

Direcció General de Bellas Artes del Ministerio de Cultura y Deporte

- Nota de Alerta de la Dirección General de Bellas Artes para las autoridades y organismos nacionales e internacionales responsables de la tutela del Patrimonio Cultural, ante determinadas prácticas relacionadas con la lucha contra el COVID-19
<https://www.lamoncloa.gob.es/serviciosdeprensa/notasprensa/cultura/Documentos/2020/160420-NotaAlertaPatrimonioCultural.pdf>
- Recomendaciones sobre procedimientos de desinfección en bienes culturales con motivo de la crisis por COVID 19”
<https://ipce.culturaydeporte.gob.es/dam/jcr:3cf1e6b5-1925-440d-a514-3c60f1edadc9/anexo--recomendaciones-ipce-patrimonio-covid-19--1-.pdf>

ICOM - International Council of Museums

- Article amb pàgina no trobada
<https://icom.museum/en/covid-19/resources/recommendations-for-museum-conservation/>
- Ensuring cultural heritage security during lockdown: a challenge for museum professionals and police services
<https://icom.museum/en/news/ensuring-cultural-heritage-security-during-lockdown-a-challenge-for-museum-professionals-and-police-services>

ICCROM – UNESCO - International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property

- Heritage in times of COVID-19. Llamada del ICCROM para proteger el Patrimonio <https://www.iccrom.org/heritage-times-covid>

CCI - Canadian Conservation Institute

- COVID-19 and recommendations for heritage institutions <https://www.canada.ca/en/conservation-institute/corporate/contact.html>
- Caring for Heritage Collections during the COVID-19 Pandemic. Dealing with closure and re-opening <https://www.canada.ca/en/conservation-institute/services/conservation-preservation-publications/canadian-conservation-institute-notes/caring-heritage-collections-covid19.html#a3>

BNE - Biblioteca Nacional de España

- Cómo actuar con los libros ante el riesgo de contagio por COVID -19 <http://blog.bne.es/blog/como-actuar-con-los-libros-ante-el-riesgo-de-contagio-por-covid-19/?fbclid=IwAR2Z5RonebPhFgOG->

NCPTT – National Center for Preservation Technology and Training

- COVID-19 Basics: Disinfecting Cultural Resources <https://www.ncptt.nps.gov/blog/covid-19-basics-disinfecting-cultural-resources/?fbclid=IwAR1PWKhRERFr024qNvOiLB-ewlZMjVM4U5O9AfKXX4WUdCYgld1ootF5TT8>
- COVID-19 Basics: Personal Protective Equipment (Video 2)

IMLS - Institute of Museum Library and Services

- COVID-19 Resources for Library and Museums <https://www.ims.gov/covid-19-resources-libraries-and-museums>

AAM - American Alliance of Museums

- COVID-19 Resources & Information for the Museum Field
<https://www.aam-us.org/programs/about-museums/covid-19-resources-information-for-the-museum-field/>

NCPTT-NPS – National Center for Preservation, Technology and Training

- Preservation in practice: Disasters. Cultural resources and Covid-19.
<https://www.ncptt.nps.gov/blog/cultural-resources-and-covid-19/>

Reial Acadèmia Europea de Doctors

- CALVO, M.A. Confinament: efectivitat i futur. Barcelona: Reial Acadèmia Europea de Doctors
<https://raed.academy/ca/confinament-efectivitat-i-futur-maria-angels-calvo/>
- CALVO, M.A. Mesures de prevenció dant el SARS-COV-2. Barcelona: Reial Acadèmia Europea de Doctors
<https://raed.academy/ca/mesures-de-prevencio-davant-el-sars-cov-2/>

ICON - Institute of Conservation

- Collection Care Guidance for Museums and Historic Properties during the Covid-19 Crisis
https://icon.org.uk/system/files/public/important-documents/collection_care_guide_for_museums_and_historic_houses_spencer_fry.pdf

Historic England

- Impact of Coronavirus and Our Response
<https://historicengland.org.uk/>
- COVID-19: Cleaning historic surfaces
<https://historicengland.org.uk/coronavirus/cleaning-historic-surfaces/>

American Libraries

- How to Sanitize Collections in a Pandemic
<https://americanlibrariesmagazine.org/blogs/the-scoop/how-to-sanitize-collections-covid-19/>

NEDCC-Northeast Document Conservation Center

- Disinfecting Books and Other Collections
<https://www.nedcc.org/free-resources/preservation-leaflets/3.-emergency-management/3.5-disinfecting-books>

ALA- American Library Association

- Handling Library Materials and Collections During a Pandemic
<http://www.ala.org/alcts/preservationweek/resources/pandemic>